

Jootje,

Wat is het lang geleden dat ik je zo heb genoemd.

Ik was de enige die je zo mocht noemen. En alleen als er niemand bij was. Of zo zacht dat niemand het horen kon. 'Mijn Jootje.' Met deze woorden bezegelde ik de kus die ik je na ons ja-woord mocht geven. Wat was ik trots dat je de mijne wilde worden. En vol verwondering dat ik de jouwe mocht zijn.

Verwondering. Dat was voor mij het woord dat onze trouwdag kleurde.

Ik heb ons trouwalbum – waar is het eigenlijk gebleven? – niet nodig om me te herinneren hoe je eruitzag op die dag. Op het moment dat je de deur voor me opendeed, was ik vergeten hoe mijn knieën hadden geknikt toen ik het stenen trapje opgelopen was, hoe klam mijn handen waren en hoe strak mijn stropdas aangetrokken zat. Het enige wat ik op dat moment bedenken kon, was hoe mooi je was. En hoeveel ik van je hield.

Je droeg je haar half opgestoken – en ik wist direct dat je dat voor mij had gedaan, omdat ik jou dat zo mooi vond (en vind)

staan. De witte bloemetjes die de kapster door je haar heen had gevlochten – heet dat geen gipskruid? – waren dezelfde als je moeder me ingefluisterd had voor het bruidsboeket, dat we na die dag hebben laten inlijsten. (En dat je nu waarschijnlijk van de muur hebt gehaald.)

Je jurk was een complete verrassing en benam me een moment de adem. Maandenlang had je gehint dat je een kort, lichtblauw en vooral praktisch jurkje wilde, zodat je hem na de trouwdag ook nog bij andere gelegenheden zou kunnen dragen. In plaats daarvan was hij lang, wit, en met de lange kanten sleep en sluier zeker niet praktisch, maar wel onbeschrijflijk mooi.

Ik weet nog dat je vader in zijn speech grapte dat hij blij was dat hij maar één dochter had, omdat zijn hele vermogen al aan jouw jurk was opgegaan, maar geloof me, de jurk was elke cent die je vader eraan heeft uitgegeven volledig waard. En later opnieuw, toen je een groot deel van de stof en het kant gebruikte voor de bekleding van de wieg waarin je zelf als baby gelegen had, en voor de doopjurk die ons drietal heeft gedragen.

Mijn Jootje.

Terugdenken aan onze dag gaat niet zonder ook terug te denken aan dat kostbare moment waarop we samen lagen neergeknield. ‘Dat ’s Heeren zegen op u daal’, Zijn gunst uit Sion u bestraal’. De handen van de predikant op jouw en mijn hoofd, het zingen van de mensen die van ons hielden en ons deze zegen wensten, de hoge stemmetjes van jouw kleuters af en toe erbovenuit, het zachte sniffen van onze moeders achter ons. ‘Dat ’s Heeren zegen op u daal’.

Wat voelden we ons gezegend. Toen, maar ook later, toen

deze regels ons opnieuw werden toegezongen. Ik zie ons nog bij het doopvont staan, jij met Jelle in je armen, en ik als trotse vader naast je. Jong en gelukkig. Nog weer later jij met Sara in je armen, en ik met Jelle op mijn arm. Nog steeds jong en gelukkig. Anderhalf jaar geleden stonden we er opnieuw. Mirre in jouw armen, Jelle en Sara ernaast. Minder jong en minder gelukkig.

Hoe kon het zover komen dat we uiteindelijk al onze beloften aan God en elkaar – en onze kinderen – verbroken hebben? Wat is er misgegaan tussen ons? En wanneer?

Waren we zonder dat we het hadden gemerkt in een sleur geraakt? Zijn al die ballen die we als jong gezin de lucht in moesten zien te houden, ons opgebroken? Of waren we misschien onze liefde als zo vanzelfsprekend gaan beschouwen dat we er niet langer aan hebben gewerkt? Verloren we daardoor onze kameraadschap, de veiligheid, de liefde, het verlangen, de intimiteit?

De laatste jaren vonden we elkaar ook lichamelijk steeds minder. Maar nog veel minder verbonden we ons nog geestelijk. Hoelang zal het geleden zijn dat we samen gebeden hebben – en dan heb ik het niet over de standaardgebeden aan tafel of de avondgebedjes met de kinderen? En wanneer hebben we voor het laatst ons hart met elkaar gedeeld? Wanneer zijn onze gesprekken veranderd in alleen maar dingen zeggen, mededelen? En nog later in kritiek, verwijten, scherpe woorden of snijdend zwijgen. Hoe kwam het dat we elkaar niet langer aanvoelden, we tegenover elkaar gingen staan in plaats van naast elkaar?

Allemaal vragen waarmee ik veel bezig ben geweest.

Eerst tijdens de lange avonden in het hotel waar ik doorde-weeks verbleef toen ik al in Groningen werkte, maar hier nog

niet woonde. Daarna in dit chalet, dat voor dit moment mijn thuis moet zijn, maar niet zo voelt. Thuis is voor mij niet een huis, maar de plek waar ik bij jou en de kinderen kan zijn.

En toch ben ik weggegaan.

Omdat ik voor mijn gevoel geen keuze meer had.

Jolanda

Omdat ik voor mijn gevoel geen keuze meer had.

Wat? Met een woest gebaar veegde ze de tranen weg die ze bij het begin van zijn brief niet had kunnen tegenhouden.

Geen keuze? Hoe kon hij dat denken, laat staan schrijven? En wie had hier nu eigenlijk zijn belofte verbroken? Hij toch zeker? Hij was toch weggegaan?

Ze liet het papier zakken en keek naar de muur, waar een licht verschoten plek in het behang verraadde waar het ingelijste bruidsboeket had gehangen. Ze had het al in een doos gestopt en naar zolder verbannen in die laatste week dat Thijs nog hier was. Dat wist ze nog heel goed, want ze had het heel bewust toen al weggehaald – in de hoop dat haar actie hem een reactie zou ontlokken, en heel misschien nog tot een gesprek zou leiden. Een echt gesprek. Een goed gesprek. Maar hij had er niets over gezegd. Het niet eens gemerkt, bleek nu.

Ze keek weer naar de brief. Hij was vanmiddag al op de mat geploft, maar ze had de ene na de andere taak aan-

gegrepen als excuus om hem nog niet te hoeven openen. Niet dat dit uitstel rust gegeven had, want ook ongelezen had de brief haar gedachten geen minuut met rust gelaten.

Er waren momenten geweest waarop ze de brief ongeopend had willen verscheuren, omdat ze niet wist of ze wel weten wilde wat Thijs haar te vertellen had. Misschien had hij wel al zijn gram op papier uitgestort en was het een brief vol verwijten. Of misschien was het de biecht dat hij wél een ander had, maar dit niet recht in haar gezicht had durven zeggen. Ook kon het een brief met allerlei zakelijke voorstellen zijn, als voorbereiding op hun afspraak bij de mediator. Hoewel, zo iets zou hij waarschijnlijk gewoon per mail hebben gestuurd.

Alle gissingen naar een negatieve inhoud van de brief ten spijt had ze zich er niet toe kunnen zetten om hem ongelezen weg te gooien. Want misschien – heel misschien – had Thijs iets heel anders in zijn brief geschreven... was het de biecht dat hij een vergissing had begaan door zijn werk te verkiezen boven haar. Vroeg hij of hij terug mocht komen.

Natuurlijk verwachtte ze niet dat het zo'n brief zou zijn, maar als ze heel eerlijk was, hoopte ze dat, ondanks alles, diep vanbinnen wel. En hoe langer ze het lezen uitstelde, hoe langer dat kleine vlammetje van hoop kon blijven branden.

De klok had al half elf geslagen toen ze eindelijk haar vinger onder de achterflap van de envelop geschoven had en hem open had gescheurd. Geen slim tijdstip, zo

vlak voor de nacht, had ze nog wel even gedacht. Als het verkeerd uitpakte, lag ze weer een nacht wakker. Maar als ze hem niet las, deed ze net zo goed geen oog dicht. Nerveus en nog steeds twijfelend had ze de velletjes papier eruit getrokken en ze opengevouwen, klaar om ze direct weer terug te stoppen als dat nodig zou zijn. Maar bij het zien van de aanhef was er geen weg meer terug geweest.

Ze pakte het eerste blad er weer bij.

Jootje.

Opnieuw sprongen de tranen in haar ogen bij de herinnering aan de tedere klank in zijn stem wanneer hij haar zo had genoemd.

Ze wist nog precies waar en wanneer dat voor het eerst was geweest; in de smalle donkere steeg achter het huis, toen hij haar na een feestje had thuisgebracht. En voor de eerste keer had gekust. Zeventien was ze toen, en nog zo blauw als wat. Blauw, maar ook tot over haar oren verliefd op die knappe, donkere knul die sinds een paar maanden in hetzelfde restaurant werkte als zij. Hun baantje was al snel meer geworden dan een manier om hun studiebeurs wat aan te vullen.

Jootje.

Waarom kwamen die stomme tranen nu opnieuw?

Op de trap klonken voetstappen. Jelle. Een paar tellen later stond hij in de kamer. Zijn lichtbruine haar piekte alle kanten op, precies zoals Thijs eruit kon zien als hij een poos in bed had liggen woelen.

‘Ik kan niet slapen.’

‘Dat zie ik.’ Ze legde de brief naast zich neer en pro-

beerde hem zo onopvallend mogelijk onder een kussen te moffelen. 'Hoe komt het?'

Hij haalde zijn schouders op. 'Dat weet ik niet.'

Ze klopte met haar hand naast zich op de bank. Links, want rechts stak nog een stuk brief onder het kussen uit. 'Kom eens bij me zitten.'

Hij deed wat ze vroeg, maar aan zijn gezicht te zien ging het niet van harte. Nog maar zelden kroop hij tegen haar aan. Was dat puur vanwege zijn leeftijd of was hij niet alleen boos op zijn vader, maar ook op haar? Ze had het hem wel eens gevraagd, maar had er niet duidelijk antwoord op gekregen.

Ze draaide zich naar hem toe, maar op het moment dat ze zijn gezicht zag, besepte ze dat ze dat beter niet had kunnen doen.

'Hebt u gehuild?'

'Nee, hoor.' Hopelijk werd de leugen haar vergeven.

'Wel. Ik zie het toch.' Zijn blik ging naar het kussen naast haar. 'Is dat papa's brief? Zat u daarom te huilen?'

Perplex keek ze hem aan. 'Hoe weet jij van die brief?'

Hij krabbelde aan een korstje op zijn arm en deed of hij zich daarop concentreerde.

'Nou?' Ze had werkelijk geen idee hoe Jelle van die brief kon weten. Tenzij Thijs hem erover had geappt. Maar alleen al die gedachte was te bizar voor woorden.

Jelle liet het korstje rusten en keek naar haar op. 'Ik zag hem gewoon liggen.'

Onmogelijk! Ze had hem vanmiddag weggestopt voor Jelle en Sara thuis waren. 'Waar lag hij dan?'

'Achter de boeken in de kast.'

Inderdaad de plek waar zij hem had verstopt. Maar ze begreep er nog steeds niets van. ‘Wat deed je daar dan?’ De boeken die daar stonden, waren nauwelijks interessant voor een jongen van zijn leeftijd.

Hij kreeg een kleur en keek van haar weg. ‘Ik had daar ook iets verstopt.’

‘Wat dan?’

‘Iets voor Sara.’

‘Had je iets voor Sara verstopt of iets van Sara?’

Hij gaf geen antwoord, wat haar genoeg vertelde.

Ze slaakte een diepe zucht. ‘Ik zou willen dat je je zusje minder plaagt.’

Boos keek hij naar haar op. ‘Het was haar eigen schuld. Ze had iets van mij afgepakt. En toen heb ik iets van haar afgepakt. En het verstopt.’

Ze wilde niet eens weten wat ze van elkaar hadden gepakt. ‘Heb je het nu weer teruggegeven?’

‘Ja. Want ze begon natuurlijk weer te janken.’

‘Huilen,’ corrigeerde ze automatisch.

‘Nou, ik vind het meer op janken lijken.’ Hij sloeg zijn armen over elkaar en keek mokkend voor zich uit.

Er laaide weer een vlam van woede in haar op. Niet gericht op Jelle, maar op Thijs. Sinds hij weg was, huilde Sara bijna iedere dag en werd Jelle steeds nukkiger. Dingen waar zij dagelijks mee te dealen had, terwijl hun vader avond aan avond in dat chalet een beetje zat na te denken. *Nadenken!* Daar had zij niet eens tijd voor. Iemand moest het gezin hier runnen.

Ze dacht weer aan een van de laatste zinnen die ze had gelezen. *Thuis is voor mij de plek waar ik bij jou en*

de kinderen ben. Als dat zo was, wat deed hij dan daar?

‘Mam?’

Jelles stem haalde haar weer uit haar gedachten.

‘Wat schreef papa?’

‘Hoe weet jij dat het een brief van papa is?’

Hij rolde met zijn ogen. ‘Ik ken zijn handschrift toch. En op het poststempel staat “Groningen” en de datum van gisteren.’

Hij had hem duidelijk goed bestudeerd. Hoelang zou hij met die brief in zijn handen hebben gestaan? Wacht even, hij had hem toch niet stiekem opengemaakt? Nee, dat zou ze beslist hebben gezien.

‘Nou, wat schreef hij?’

‘Ik heb hem nog niet uit.’ Ze was blij dat ze dit naar waarheid kon zeggen.

‘Komt papa nog terug?’

Ze keek hem onderzoekend aan. Wat was er door die brief allemaal in dat koppie omgegaan? Had hij daarom niet kunnen slapen? Ze zuchtte opnieuw. ‘Reken daar maar niet op, lieverd.’

‘Waarom niet?’

‘Dat moet je hem zelf maar vragen.’ Ze hoorde zelf dat het klonk alsof ze zich ervan af wilde maken. Toch was dat zeker niet zo. Ze had gewoon geen zin om voor Thijs te praten, zeker als ze zelf ook niet wist waarom hij ervoor had gekozen weg te gaan. Een ding wist ze wel: zijn keuze was niet voortgekomen uit ‘gelukkig maken’. En wie daaraan twijfelde, had aan een blik op Jelle genoeg.

Ze legde haar arm om zijn schouders en trok hem

naar zich toe. Wonderlijk genoeg verzette hij zich niet. 'Ik stel voor dat jij zo weer naar bed gaat en probeert te slapen. En ik beloof je' – ze zocht zijn blik en hield die vast – 'dat ik het aan je zal vertellen wanneer er dingen in papa's brief staan die jij ook moet weten.'

Hij knikte langzaam. 'Goed.'

Ze zag aan zijn gezicht dat hij nog iets wilde zeggen. Aanmoedigend knikte ze hem toe. 'Zeg het maar.'

'Wilt u nog weten wat Sara van mij had afgepakt?'

Ze streek een hand door zijn haar. 'Alleen als jij het wilt vertellen.'

'Weet u nog, die foto die van mij en papa en Sara is gemaakt toen we vorig jaar samen in de achtbaan zaten?'

Dat wist ze nog. Evenals de ruzie die ze de nacht ervoor in het vakantiehuisje met Thijs had gemaakt over zijn overplaatsing. Ze waren helemaal niet van plan geweest om de dag erna naar een pretpark in België te gaan. Voor hen was het een vlucht geweest, voor de kinderen een verrassing.

'Nou, die dus.'

Haar keel snoerde dicht. 'En wat heb jij toen van haar afgepakt?' vroeg ze uiteindelijk.

'Dat fluitje, dat papa voor haar uit hout gesneden had.'

Ze had geen idee wat ze moest zeggen, maar blijkbaar verwachtte Jelle ook geen reactie, want hij stond op en draaide zich om.

'Welterusten, mam.'

'Slaap lekker, jongen.' Haar stem klonk schorder dan ze had gehoopt.

Tot haar grote verrassing boog hij zich ineens naar haar

toe, drukte een snelle kus op haar wang en schoot toen naar boven.

In een waas van tranen keek ze hem na.

Wat deden Thijs en zij de kinderen aan?

Het lijkt vast heel tegenstrijdig wat ik schrijf. En niet te begrijpen. Want als ik jullie als mijn thuis beschouw, waarom ging ik dan weg? En bleef ik weg?

Ach, Jootje, wat heb ik vaak op het punt gestaan om hier de boel de boel te laten, in de auto te springen en naar huis te gaan. Voorgoed.

Vorige week nog was ik zelfs al onderweg naar mijn teamleider om mijn ontslag in te dienen. Wat kan mij mijn baan nog schelen? De krater die het gemis van jullie in mijn hart geslagen heeft, is te groot om hem op te vullen met werk.

Maar net voordat ik de deur van zijn kantoor had bereikt, heb ik me omgedraaid, want ik kan niet terug. In theorie misschien nog wel – al was het maar omwille van de kinderen – maar teruggaan vraagt om meer dan het openen van de deur van ons huis. Het vraagt ook en vooral om het openen van ons hart voor elkaar. En om het neerhalen van de muren tussen ons.

Muren van woede, van pijn, van verdriet en – als ik naar mezelf kijk – vooral een muur van afwijzing, steen voor steen opgetrokken door kleine en grote irritaties en ruzies tussen ons.

Met als sluitsteen jouw definitieve weigering om mee te gaan naar Groningen.

Je vertelde over je besluit op een toon alsof het een keuze betrof in de groentesoort bij het avondeten. Ik wist niet anders te doen dan mijn racefiets uit de schuur te trekken en weg te gaan. Weg van het huis, weg van de plek die voor jou belangrijker bleek te zijn dan je man.

Ik weet niet hoeveel rondjes ik die avond heb gefietst, maar wel dat ik er heel veel nodig had voordat ik voldoende gekalmeerd was om naar huis te kunnen.

Toen ik thuiskwam was het licht uit en lag je al op bed. Blijkbaar was het – was ik – zelfs niet meer belangrijk genoeg om voor op te blijven.

Die avond sliep ik op de bank. En alle andere avonden dat ik nog thuis was ook. Deels omdat ik me zo afgewezen voelde dat ik letterlijk afstand nodig had en deels omdat ik, zie ik nu, een daad wilde stellen. Jou wilde laten zien waar je mee bezig was. Alleen heb ik dat nooit gezegd. Je moest het zelf maar raden.

Maar je raadde het niet.

In de weken die volgden, hebben we niet veel meer tegen elkaar gezegd – het stadium van discussiëren waren we voorbij – maar ik ben ervan overtuigd dat ik niet de enige ben die zwijgend nog hele tirades heeft afgestoken.

Ik was zo boos op je. Zo verschrikkelijk boos. En op momenten dat mijn woede plaats dreigde te maken voor verdriet, herinnerde ik mezelf snel aan dingen die de woede weer zouden doen oplaaien. Want woede kon ik beter aan dan pijn.

Naast boosheid ervoer ik vooral ook onbegrip; wat had ik nou eigenlijk fout gedaan? Naar mijn idee had ik je nooit een

strobreed in de weg gelegd, in ieder geval niet in grote dingen. Wat er in de kleine dingen niet aan mij deugde, ja, dat was me duidelijk. Dat had je me de laatste jaren al vaak genoeg gezegd: ik reed te hard, haalde de verkeerde boodschappen, was een kluns in het huishouden (dat zei je niet met zoveel woorden, maar je deed heel vaak over wat ik had gedaan, dus moest ik wel een kluns zijn) en hielp jou alleen maar als je het me vroeg. Vooral over dit laatste hadden we vaak woorden. Jij begreep niet dat ik het niet uit mezelf zag als er iets gedaan moest worden in huis, en ik begreep niet wat er voor jou zo moeilijk aan was om gewoon even te vragen of ik iets wilde doen.

Verder vergat ik verjaardagen, ging ik altijd te laat naar de kapper, gaf ik te makkelijk geld uit, nam ik te vaak werk mee naar huis, enzovoort, enzovoort. O, en ik deed vooral te weinig met jou en de kinderen.

En toch... toch heb ik tot op de dag waarop ik daadwerkelijk naar Groningen verhuisde gehoopt dat je van gedachten zou veranderen. Dat je me zou vertellen dat je een vergissing had begaan. Dat je me niet kon missen. Dat je begreep dat die overplaatsing voor mij ook niet makkelijk was. Dat je besepte dat de vacatures in mijn werkgebied niet voor het oprapen liggen. Dat verhuizen inderdaad de meest logische optie was. Dat je me natuurlijk niet alleen liet gaan. Dat het ons wel zou lukken om voor de kinderen een school te vinden. Dat je zelfs al op Funda had gekeken voor een huis met voldoende ruimte voor logees, en met een grote tuin, waar de kinderen heerlijk in zouden kunnen ravotten. Waar we kippen en konijnen zouden kunnen houden, en misschien zelfs wel een geit. Dat we er samen alles aan zouden doen om er het beste van te maken.

*Al die dingen heb ik gehoopt, maar nooit tegen je gezegd.
Daarvoor was ik te koppig. En te trots. Je moest het zelf maar
inzien.*

Maar je zag het niet.

*Dus zat er niets anders op dan te gaan. Alle tranen van de
kinderen – en van mijzelf – ten spijt.*

Jolanda

Het kon haar niet schelen dat het al laat in de avond was. Ze had koffie nodig. Nu!

Ze beende naar de keuken, trok met een ruk de kast open, pakte de bus met koffiecups en zette hem met zo'n klap op het aanrecht dat het een wonder was dat de bus niet barstte. Ze duwde een cupje in het apparaat, goot nog een plons water in het reservoir, drukte op het knopje en wachtte.

Pas toen de koffie liep, drong het tot haar door dat ze er geen mok onder had gezet. 'En bedankt, Thijs.'

Woest trok ze de vaatdoek van het rekje en depte de koffie op. Ze pakte een mok uit de kast en sloeg niet bepaald zachtzinnig het kastje dicht.

Terwijl ze stond te wachten tot de nieuwe koffie in de mok stroomde, klonk vanaf de overloop een stemmetje. 'Mama, wat gebeurt er?'

Ook dat nog! Ze balde haar vuisten langs haar zij. 'Niets, Sara. Ga slapen!'

'Maar ik hoorde een harde klap!' Het stemmetje kwam steeds dichterbij.

Kon ze maar even gillen!

‘Er is niets, Sara! Hup, terug naar bed. En doe zachtjes voor Mirres deur.’ Met een beetje pech werd nummer drie straks ook nog wakker. Wat een avond was dit...

‘Is het onweer?’

‘Nee, het is geen onweer.’ Ze liep naar de gang en keek naar haar dochter die halverwege de trap stond, met haar stoffen langoorkonijn tegen zich aan gedrukt. Sara had het beest, dat de naam Bunny had gekregen, jarenlang met zich meegesleept, tot ze naar de basisschool ging en zichzelf er te groot voor vond. Ze had hem met een heel afscheidsritueel zelf in een doos gestopt. En er twee maanden geleden ook zelf weer uit gehaald.

‘Echt niet?’

‘Nee, echt niet. Er schoot gewoon een deurtje uit mijn handen.’ Ze liep de trap op en pakte Sara bij de hand. ‘Kom, dan breng ik je terug naar bed, en stop ik jou en Bunny weer lekker in.’

‘Blijft u dan ook nog even bij ons zitten?’

Samen liepen ze naar boven. ‘Heel even dan.’

‘Mag Simpie op mijn kamer?’

‘Simpie is net naar buiten.’

‘O.’ Sara kroop met het konijn in bed en ging op haar rug liggen. ‘Blijft u tot ik slaap?’

‘Dat hangt ervan af hoelang je nog wakker bent.’

Ze trok het blauwe dekbed met galopperende paarden helemaal op tot aan Sara’s kin en stopte haar heel stevig in. Precies zoals ze vroeger zelf ook zo fijn gevonden had. Vooral bij haar oma, want die gebruikte dekens in

plaats van het lichte dekbed waar ze thuis onder lag. Het liefst had ze na haar huwelijk ook dekens op hun bed gelegd, want ze hield van het gewicht op haar lichaam, maar Thijs vond het kriebelen en ook hopeloos ouderwets, dus was het een dekbed geworden.

Nu ze geen rekening meer met hem hoefde te houden, kon ze eigenlijk weleens op zoek gaan naar een paar mooie wollen dekens. Al zouden die wel prijzig zijn. Niet dat Thijs daarmee zou hebben gezeten.

Ze had hem inderdaad vaak verweten dat hij zo makkelijk met geld omging. Goed, ze had het misschien niet altijd even liefdevol gezegd, maar ze was soms ook echt boos geweest als hij weer eens zonder enig overleg met iets duurs was komen aanzetten. En als het nu nog nuttige aankopen waren geweest, dan was het nog tot daaraan toe, maar vaak waren het elektronische hebbedingetjes geweest.

Haar woede, die iets was weggeëbd toen ze Sara weer naar bed bracht, laaide weer op. Thijs kon schrijven dat hij heel kwaad was gewéést, zij was het nog steeds.

En als hij dingen ging benoemen die hem het gevoel gegeven hadden dat ze hem niet goed genoeg vond, nou, dan kon ze er ook wel een paar opsommen die haar juist het gevoel hadden gegeven dat zij degene was die nooit iets goed deed. Hoe vaak had hij niet het commentaar geleverd dat ze haar kleren liet slingeren, haar haren niet uit het doucheputje haalde, hem in de auto liet wachten omdat ze op het laatste moment zo nodig ineens nog iets moest doen, zich altijd met het rijden bemoeide als hij achter het stuur zat? Dacht hij

soms dat zij dat commentaar zo leuk gevonden had? En wat te denken van de dingen die hij niet zei, maar wel heel duidelijk liet voelen door zijn blik of houding, zoals de manier waarop hij keek wanneer hij thuiskwam en heel de kamer nog met speelgoed lag bezaaid en ze nog niets aan het eten had gedaan? Of de manier waarop hij haar in bed zijn rug toedraaide als ze moe was en niets anders wilde dan zo snel mogelijk gaan slapen?

Ze zuchtte en draaide zich naar Sara, die naar de *glow-in-the-dark*-sterren op het plafond lag te kijken.

‘Als je je ogen dichtdoet, slaap je eerder,’ zei ze, terwijl ze een haarlok uit haar dochters gezicht streek.

Sara schudde haar hoofd. ‘Dat helpt bij mij nooit.’

‘Dan ga je aan leuke dingen denken.’

‘Ik weet geen leuke dingen.’

‘Echt niet?’ Ze ging iets verzitten – de rand van het bed was hard. ‘Ik weet er wel een paar voor je.’

‘Wat dan?’

‘Het feestje van Lianne zaterdag. De gymles van morgen; dan gaan jullie apenkooien, vertelde je vanmiddag.’ Ze moest even nadenken over een volgende. ‘De –’

‘Mam?’

‘Ja?’

‘Wanneer mag ik bij papa logeren?’

Alsjeblieft zeg, is het nu nóg niet genoeg voor vanavond?

‘Mag ik als het weer schoolvakantie is?’

Ze boog zich over Sara heen en drukte een kus op haar hoofd. ‘Daar hebben we het een andere keer wel over. Jij moet nu echt gaan slapen. En ik moet nu

echt naar beneden.’ Snel stond ze op. ‘Welterusten, Sara.’

Het bleef een paar seconden stil. ‘Welterusten, mama.’
Gelukkig, geen tegenspraak.

Ze liep de trap af en ging naar de keuken. De koffie was natuurlijk al lauw. En ze vertikte het om nog een kop te zetten. Ze nam gewoon een wijntje. Meestal deed ze dat niet op een doordeweekse dag, maar op dit moment leek niets meer normaal. Bovendien had ze nog een brief uit te lezen.

Ze ging naar de kelder en liep de treden af. Hier lagen een paar flessen wijn die Thijs, als echte wijnkenner, voor ‘speciale momenten’ had gekocht. Nou, dit was een speciaal moment. En aangezien zij hier nog als enige volwassene woonde, beschouwde ze die flessen niet langer als van hem, maar van haar. Ha, het kon hem bij de boedelscheiding nog weleens tegenvallen wat er van zijn voorraad over was. Lukraak pakte ze een fles uit het rek.

Het kostte wat moeite om hem te ontkurken; Thijs had beslist moeilijk gekeken als hij de kurkkruimels in haar wijnglas had gezien. Maar hij zag het niet. Want hij was er niet.

Wat had ze eraan dat hij bijna teruggekomen was, bijna ontslag genomen had? Dat de krater in zijn hart niet was op te vullen met zijn werk? Mooi gezegd, maar wat kocht ze ervoor?

En wat betrof die avond waarop ze hem had verteld dat ze met de kinderen hier zou blijven wonen, die wist ze zich zelf ook nog heel goed te herinneren.

Ze had hem nagekeken toen hij op zijn racefiets de straat uit was gescheurd en had haar vuist in haar mond geduwd om niet te schreeuwen. Met kloppend hart was ze voor het raam blijven staan en ze had zeker een half uur lang rusteloos de straat afgespeurd om te zien of hij al terugkwam. Zo kon het toch niet eindigen tussen hen? Ze hadden toch – nota bene voor God en de gemeente – beloofd om elkaar altijd lief te hebben? Hoe had Thijs dat ook alweer gezegd in de trouwbelofte die hij zelf geschreven had? ‘Vandaag hou ik meer van je dan gisteren, maar minder dan morgen.’ Waar was die liefde voor haar dan nu? Blijkbaar was die in plaats van meer alleen maar minder geworden, iedere dag opnieuw.

Uiteindelijk was ze van pure ellende naar bed gegaan. Beneden had ze de lampen al uitgedaan, zodat hij bij thuiskomst rechtstreeks naar boven kon. Zo ging het zo vaak. Er viel toch genoeg licht binnen van de lantaarnpaal vlak voor hun huis om nog goed te kunnen zien waar je liep.

De pendule had net twaalf slagen laten horen toen hij terugkwam. Gespannen had ze liggen luisteren terwijl hij zijn fiets in de schuur zette en naar binnen kwam. De manier waarop hij de deur had dichtgeknald had haar al verteld dat hij zijn boosheid niet was kwijtgeraakt. Even later had ze de kraan horen lopen en daarna Thijs de woonkamer in horen gaan. Vervolgens was het stil geworden. Heel erg stil.

Tot zeker twee uur had ze liggen wachten tot hij kwam. Maar hij kwam niet. Was nooit meer gekomen.

Om haar te laten zien waar ze mee bezig was... Dus nu lag ineens alles aan haar?

Ze kneep de steel van haar wijnglas nog net niet kapot.